

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

УДК 94 (477)

о. Юрій Мицик, Вадим Федотов, Ольга Циганок

«МОГИЛЯНЕЦЬ» – «МОГИЛЯНЦЮ» ПРО «МОГИЛЯНЦЯ» (із кореспонденції Івана Мазепи)

У статті публікується лист Івана Мазепи Стефану Яворському, в якому повідомляється про смерть Київського митрополита Варлаама Ясинського 22 серпня 1707 р. Усі три вищезазначені особи були тісно пов'язані з Києво-Могилянською академією. Можливо, до написання листа причетний тогочасний генеральний писар Пилип Орлик. На це вказує початок листа, який збігається із початком більш пізньої кореспонденції Пилипа Орлика до одного із шведських чиновників. Послання створене у стилі дипломатичного листування польсько-латинською макаронічною мовою із слов'яноруськими вкрапленнями, що віддзеркалює мовну ситуацію в тогочасній Україні.

Ключові слова: Іван Мазепа, Стефан Яворський, Варлаам Ясинський, Пилип Орлик, лист, 1707 р.

Іван Мазепа правив Україною найдовше з українських гетьманів – 22 роки (1687-1709) і природно його документальна спадщина є найбільшою серед інших гетьманів України. Протягом майже 300 років її вивчення було під фактичною забороною Москви, яка не могла пробачити Мазепі повстання проти колоніального панування. Лише в роки незалежності України настали сподівані зміни. Було видано переважну більшість універсалів Мазепи (1), частину листів (2). Що стосується останніх, серйозною перешкодою на шляху їхнього уведення в науковий обіг є, зокрема, те, що вони часто писалися польською, латинською та деякими іншими мовами. Тим не менш завдяки зусиллям науковців ця справа зрушила з мертвої точки... Так, улітку 2016 р. знайдено в Інституті рукописів (далі – ІР) Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського незнаний лист Мазепи (3).

Він дійшов у вигляді тогочасної (перша половина XVIII ст.) копії і був написаний трьома (!) мовами: латиною, польською і слов'яноруською (фрагменти, писані останньою, виділені нами курсивом). Це не повинно дивувати, оскільки Мазепа мав блискучу освіту і володів не тільки цими мовами, а й російською, німецькою, французькою, італійською, грецькою, татарською. Латина була тоді загальноєвропейською мовою, а польська була державною в Речі Посполитій, під владою якої знаходилося у XVI-XVII ст. більшість українських земель. Саме тоді Мазепа здобував освіту в Києво-Могилянській Академії (далі – КМА) і вірогідно це було у 1650-1657 рр. Цікаво, що лист Мазепи де в чому збігається з листом гетьмана-емігранта Пилипа Орлика (теж вихованця КМА) до канцелярії генерал-губернатора провінції Сконе в Мальме 1718р., який розпочинається такими рядками: «Не чорнилом, а чорним духом виводжу ці сумні рядки до Вашої Ексцеленції». Отже, листа Івана Мазепи вірогідно готував Пилип Орлик, який був тоді генеральним писарем (4).

© о.Мицик Юрій Іванович – доктор історичних наук, професор (м. Київ);

© Федотов Вадим Євгенович – здобувач Інституту історії Санкт-Петербурзького державного університету;

© Циганок Ольга Миколаївна – доктор філологічних наук, професор (м.Київ).

Листа було адресовано Стефану Яворському (1658-1722), митрополиту рязанському і муромському, який по смерті московського патріарха Адріана був місцєблюстителем російського патріаршого престолу (1701). Коли Петро I ліквідував інститут патріаршества і створив Синод – колективний адміністративний орган типу міністерства, то Яворський був його першим президентом. Яворський вчився в КМА, завдяки своєму покровителю – київському митрополиту Варлааму Ясинському – продовжує навчання у колегіумах Львова, Любліна та Віленській академії. У 1689 р. він повертається до Києва, закінчує КМА і стає членом її викладацької корпорації, а у 1694 р. навіть префектом КМА.

У листі гетьман сповіщає Яворського про смерть його покровителя Варлаама Ясинського, що сталася 22 серпня 1707 р. на восьмий день після свята Успіння Пресвятої Богородиці (15 серпня за старим стилем). Зазначимо, що Ясинський навчався в КМА у 1650-1657 рр. одночасно з Мазепою, потім слухав лекції в університетах Польщі й Чехії, отримав там ступінь доктора філософії, потім був професором і ректором КМА. Листа написано оперативно, у день смерті митрополита, але не можна не відзначити того, як чудово його укладено згідно з правилами риторики. Вражають і епітети, порівняння, що робить лист справжньою літературною пам'яткою.

Таким чином, цей лист, який проливає світло на історію взаємин «могилянців», ще раз засвідчує високоосвіченість гетьмана, стане важливим додатком до повного зібрання його кореспонденції.

1) Універсали гетьмана Івана Мазепи. 1687–1709. – К. – Львів, 2002. – Ч. I. – С. 610; К. – Львів, 2006. – Ч. II. – С. 632–633. Ці збірники були впорядковані І.Л.Бутичем (на жаль, вже покійним).

2) Листи Івана Мазепи (упор. В.Станіславський). – К., 2002. – Т.1; К., 2010. – Т.2. З епістолярної спадщини гетьмана Івана Мазепи. – К., 1996 (упор. В.Станіславський). Див. також: Доба гетьмана Івана Мазепи в документах (упор. С.Павленко). – К., 2007; Військові кампанії доби гетьмана Івана Мазепи в документах (упор. С.Павленко). – К., 2009.

3) НБУ. – IP. – Ф.305. – № 1251.

4) Див.: Хенрікссон Х., Циганок О., Дубина О. Невідомі листи Пилипа Орлика з регіонального державного архіву м. Лунд (Швеція) // Сіверянський літопис. – 2012. – № 1–2. – С. 50.

* * *

1707, вересня 2 (серпня 22). – Київ. – Лист гетьмана Івана Мазепи до місцєблюстителя патріаршого престолу РПЦ, рязанського митрополита, вихованця Києво-Могилянської Академії Стефана Яворського з повідомленням про смерть київського митрополита Варлаама Ясинського.

„Jaśnie w Bogu przeoświęcony mści ojczyznie metropolita riazanski, mnie wielce mści panie pasterzy w Duchu Świętym, ojczyznie i przyjacielu.

Nie iuzb (?) atramentem, lecz atra mente pisząc do świętobliwości waszej, stawam in atriis jego maestus nuntius, donosząc to lugubri calamo et animo, iż jaśnie w Bogu przeoświęcony j. m. ojciec archiepiscopus metropo. kijowski, archipasterz nasz dzisiaj dopiero (?) 22 augusti w samo octawę prazdnika Uszenskiego assumptionis beatissimae nie vacuus, lecz plenus dierum et meritorum occubuit сном смертельным праведником приличным i adimplevit mensuram życia swego, który per legem moriendi assumptus in caelum, novum tam zaczął vivere, więc w cerkwi Bożej tu na ziemi nektóra flemus i sacra invidia zazdrościemy niebu, które nam violento fato wydarło tak wielkiego i godnego pasterza cui nemo par nemo alter, tudzież in societatem doloris et participationem lacrimarum prosimy i świętobliwość waszą miłość compassivum jego stimulatit pectus. My zaś w tym tylko nieco możemy justum flenare dolore, że tak świętobliwego pasterza non amimus sed praemisimus ad pascuam aeviternam dokąd sobie wybielonym multis sudoribus wlosem y intaminata vita lacteam utorował viam, gdzie post feralem augusti messem sacris teraz aeviternae beatitudinis colligit manipulos meritoriis et gemmitibus concomitando w sercach naszych parentalibus lacrimis tumulamus a świętobliwości waszej publico ore amore et pectore życzymy multitudinem w cerkwi Bożej annorum in subsidium et pulchrum onej in reliquo

życzę laetioribus zawsze świętobliwości waszej awizować sciendis a teraz piszę się y actu jestem świętobliwości waszej uprzejmie żychliwym przyjacielem i służą unizonym

Jan Mazepa, hetman.

W Kijowie augusti 22 anno 1707».

* * *

«Ясне в Богу превелебний мості пане отче митрополите рязанський, мені вельми мості пане пастирю і в Святому Дусі отче і приятелю.

Не (...) * чорнилом, а чорним духом пишучи до Вашої святобливості, стаю у покоях його злощасним посланцем, сповіщаючи скорботним пером і духом те, що ясне в Богу преосвященний його мость отець архієпископ митрополит київський, архіпастир наш тільки (?) сьогодні, 22 серпня, рівно у восьмий день *праздника Успенского*, Успіння Пресвятої Діви, не пустий, а повний днів і заслуг упокоївся *сном смертельным праведником приличним* і завершив міру свого життя, котрий, узятий за законом помирати на небо, почав там нове життя, отже, в церкві Божій тут на землі трохи (?) плачемо і святою задрістю задримо небу, котре вирвало у нас жорстоким фатальним кінцем такого великого і гідного пастиря, з яким ніхто не зрівняється, ніхто інший, також до спільної скорботи і розділення сліз просимо і святобливість Вашу, [щоб] любов співчутливу (страдницьку) його підтримала душу. Ми ж у цьому тільки трохи можемо виплакати справедливий біль, що такого святобливого Пастиря не втратили, а послали на вічне пасовище, куди він собі вибіленим багатьма важкими трудами волоссям і незаплямованим життям Молочний вторував шлях, де після похоронних жнив серпня святим зараз збирає снопи вічного блаженства, супроводжуючи похвалами і зітханнями, в наших серцях поминальними сльозами, ми хоронимо, а вашій святобливості народними устами, любов'ю і душею зичимо багато в церкві Божій років на захист і на славу її, в усьому іншому зичу про веселіше завжди вашу святобливість сповіщати те, що треба знати, а зараз пишучи і на ділі я є вашій святобливості люб'язно зичливим приятелем і низьким слугою Іван Мазепа, гетьман.

У Києві, 22 серпня 1707 року».

(НБУ.–ІР.–Ф.305.–№ 1251.– Тогочасна копія)

(...)*- Так позначено нами нерозбірливе слово.

«МОГИЛЯНЕЦ» – «МОГИЛЯНЦУ» О «МОГИЛЯНЦЕ» (С КОРРЕСПОНДЕНЦИИ ИВАНА МАЗЕПЫ)

Юрій Мьцьк, Ольга Цыганок

В статье публикуется письмо Ивана Мазепы Стефану Яворскому, в котором общается о смерти Киевского митрополита Варлаама Ясинского 22 августа 1707 г. Все три вышеупомянутые лица были тесно связаны с Киево-Могиланской академией. Возможно, к написанию письма причастен тогдашний генеральный писарь Филипп Орлик. На это указывает начало письма, которое совпадает с началом более поздней корреспонденции Филиппа Орлика к одному из шведских чиновников. Послание создано в стиле дипломатической переписки на польско-латинском макароническом языке с славянорусскими вкраплениями, что отражает языковую ситуацию в тогдашней Украине.

Ключевые слова: Иван Мазепа, Стефан Яворский, Варлаам Ясинский, Филипп Орлик, письмо, 1707 г.

AN ALUMNUS OF KIEV-MOHYLA AKADEMY TO ANOTHER ALUMNUS ABOUT THE THIRT ALUMNUS (FROM THE IVAN MAZEPA'S CORRESPONDENCE)

Yuri Mytsyk, Olha Tsyhanok

The paper publish a Mazepa's letter to Stefan Yavorsky, which reported the death of Kiev Metropolitan Barlaam Yasynsky on August 22, 1707. All three above mentioned persons were closely associated with the Kiev-Mohyla Academy. Perhaps the general secretary Pylup Orlyk was involved in the writing of the letter. The beginning of the letter coincides with the beginning of the later Orlyk's correspondence to a Swedish official. The message is created in the style of diplomatic correspondence by mixed Polish-Latin language with Slavic additions. That reflects the language situation in Ukraine of that time.

Keywords: Ivan Mazepa, Stefan Yavorsky, Barlaam Yasynski, Pylup Orlyk, letter, 1707.